

Bevaring af danske træer og buske

De fleste træer og buske der plantes i Danmark stammer fra udlandet, også selvom det er arter, som vokser naturligt her i landet. Det skyldes, at importerede planter ofte er billigere og mere ensartede. Men de træer og buske, der har eksisteret i Danmark gennem mange generationer, har en række fordele. De har bevist deres levedygtighed og klimatilpasning, og de vilde dyr, laver, mosser og svampe er desuden bedre tilpasset de naturligt hjemmehørende arter. Derfor er der generelt flere organer(?) der er tilknyttet hjemmehørende arter.

Skov- og Naturstyrelsen har i samarbejde med Skov & Landskab, som Arboretet er en del af, startet en målrettet indsats for at bevare danske træer og buske. På Skov- og Naturstyrelsens hjemmeside www.sns.dk kan man læse mere om programmet for genbevaring af frø og planter i det danske landskab.

Hjemmehørende træer og buske

Alm. hæg	Hassel	Slåen
Alm. røn	Hvidtjørn	Småbladet elm
Ask	Hybrideg	Småbladet lind
Avnbøg	Klipperøn	Spidsløn
Benved	Koralhvidtjørn	Stilkeg
Bævreasp	Kristtorn	Storbladet elm
Bøg	Kvalkved	Storbladet lind
Dunbirk	Navr	Taks
Dunet gedeblad	Parklind	Tarmvridrøn
Ene	Rød kornel	Tørst
Femhannet pil	Rødel	Vintereg
Finsk røn	Seljepil	Vortebirk
Fuglekirsebær	Seljerøn	Vrietorn
Gråpil	Skovfyr	Øret pil

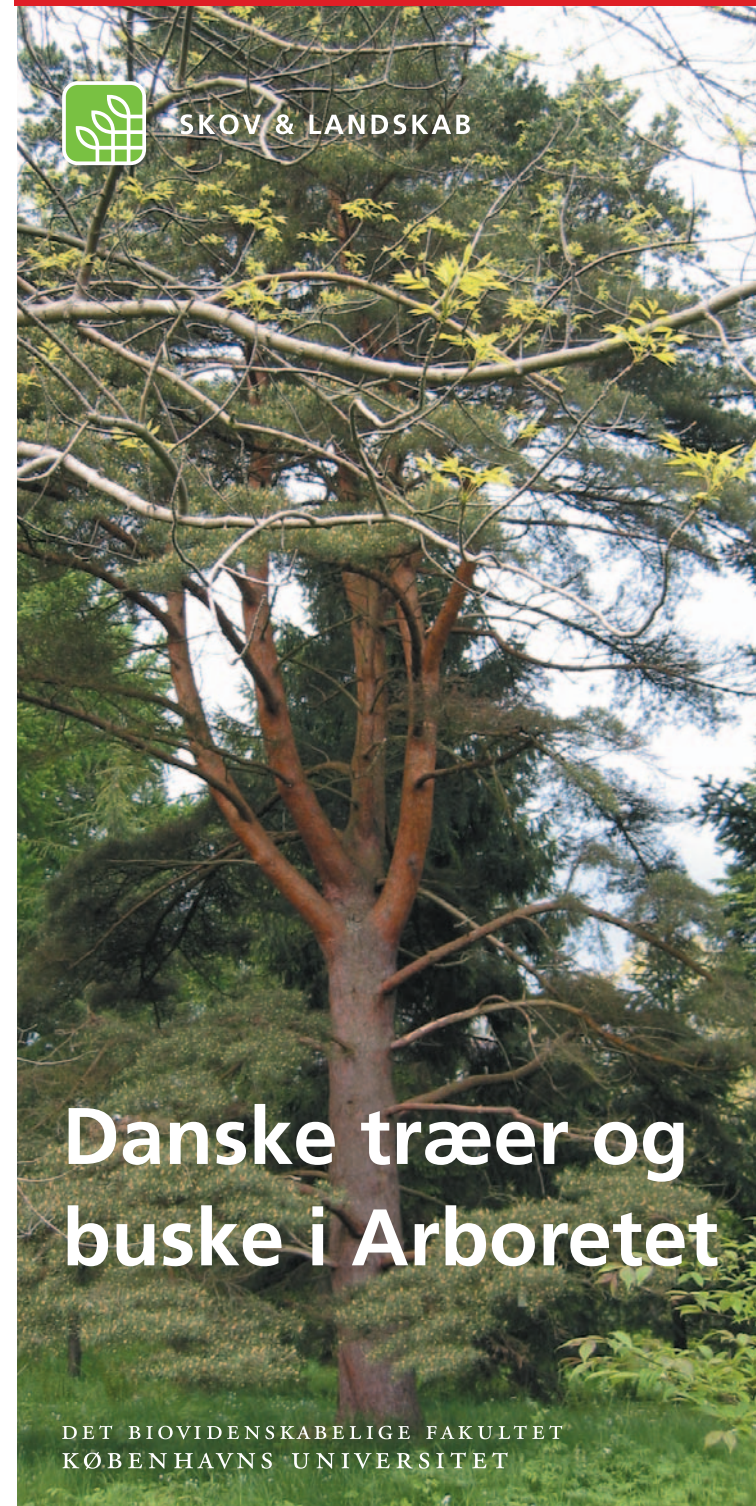
Tekst: Dorthe Jøker, Morten Alban, S&L
 Forsidefoto: Jerry Leverenz, S&L
 Tegninger: Jens Christian Schou
 Denne folder er produceret med støtte fra Godfred Birkedal Hartmanns Familiefond Revideret 2008

Arboretet i Hørsholm

Kirkegårdsvej 3 A
 2970 Hørsholm
 Tel.: 3533 1500
arboretet@life.ku.dk
www.arboretet.dk
 Åbningstider: alle dage fra 7.30 til solnedgang

Rød rute

Danske træer og buske i Arboretet

DET BIOVIDENSKABELIGE FAKULTET
 KØBENHAVNS UNIVERSITET

Hjemmehørende træer og buske

I Danmark findes omkring 50 arter af træer og buske der af sig selv er indvandret efter sidste istids afslutning for ca. 12.000 år siden. De benævnes hjemmehørende eller danske.

I forhold til andre områder i verden med tempereret klima har Nord-europa kun få hjemmehørende arter. I tertiærtiden, for mellem ca. 65 og 2 millioner år siden, var der subtropisk klima i Danmark, og skovfloraen var særdeles varieret og artsrig. Efterfølgende kom seks istider, afbrudt af lange mellemistider, hvor klimaet var omtrent som nu. I mellemistiderne »vandrede« træerne hertil fra små refugier (tilflugtssteder) i Sydeuropa, hvor de overlevede istiderne. Mange træarter kunne imidlertid ikke overleve det ret kolde og tørre klima der herskede i Sydeuropa, og efter hver istid var der stadig færre arter tilbage i Europa.

De første træer og buske, der indvandrede efter sidste istid, var lyskrævende pionerplanter som ene, havtorn, pil og birk, arter som kunne tåle det hårde klima med korte somre og strenge vintre. Den første egentlige skov bestod af birk, fyr, pil og røn med underskov af kvalkved og hæg. Det første skyggetålende løvtræ der indvandrede var hassel (hassel-fyrretid 8200-7000 f. Kr.). Cirka 7500 år f. Kr. indvandrede de store skovtræer der krævede et stabilt klima, læ og god jordbund – lind, eg, el, elm og ask. Først i bronzealderen (1500 år f. Kr.) kom bøgen hertil. Bøgen har domineret vores skove fra cirka 800 år f. Kr. og til i dag.

Naturaliserede arter

I det danske landskab vokser en række arter, som er ført hertil af mennesker. Mens de fleste løvtræer er naturligt hjemmehørende i Danmark, er mange nåletræer indførte. Alle gran- og fyrrearter, bortset fra skovfyr, har anden oprindelse. Når en indført art har overlevet og formeret sig i mindst to generationer, siger man, den er naturaliseret. De naturaliserede arter er en vigtig del af vores kultur og på sin vis lige så danske, som de arter der kom hertil ved egen hjælp.

Danske træer og buske i Arboretet

Turen »danske træer og buske« går gennem den gamle del af Arboretet hvor løvtræerne er placeret i familiegupper. Den starter ved Søvejen, der er den første vej på højre hånd efter Arboretets hovedindgang. De enkelte træers placering er markeret på kortet med tal, der henviser til afsnit i teksten, og der er røde skilte på de enkelte træer, der er beskrevet i brochuren.

1. Rosenfamilien, der er samlet på venstre side af Søvejen, omfatter bl.a. røn, tjørn, æble og dværgmispel. Der findes fem arter af røn i Danmark, heraf tre som kun findes vildtvoksende på Bornholm. **Seljerøn** (*Sorbus intermedia*) (**1a**) kaldes også bornholmsk røn. Den har i stort omfang været plantet som vejtræ, men desværre blev de fleste vejrøn fældet efter 2. Verdenskrig og anvendt til fremstilling af tommestokke. **Almindelig røn** (*Sorbus aucuparia*) (**1b**) er udbredt i hele landet. Det er et mellemstort træ med hvide blomsterklaser og røde bær. Bladene er, i modsætning til de andre arter, sammensatte med 13-17 småblade.

2. Skovabild eller vild æble (*Malus sylvestris*) har været kendt og udnyttet siden stenalderen. Den kom til Danmark omkring 5000 f.Kr., og det er vanskeligt at sige med sikkerhed, om den indvandrede naturligt eller blev bragt hertil af mennesker. Man mener dog, at den er naturlig i Danmark i modsætning til den vilde pære der først kom hertil for ca. 1000 år siden.

3. Taks (*Taxus baccata*) er et lille og bredkronet nåltræ. Blomsterne er enkönnede, og han- og hunblomsterne sidder på hvert sit træ (tvebo). De hunlige træer er let genkendelige på de skinnende røde frugter. Veddet er det mest bestandige af alle europæiske nåltræer, og det var – og er stadig – det uovertrufne træ til buer. I England blev de berømte langbuer fremstillet af taks, og der var dødsstraf for at udføre taksstave. Alle taksens grønne dele er stærkt giftige, og nålene har været anvendt til forgiftede pile- og spydspidser. Selve frøet er også giftigt men ikke det røde frugtkød omkring. Det er ikke tilfældigt. Formålet med at frugterne er spiselige er at frugtkødet tiltrækker fugle, der spiser frugten og efterfølgende spreder frøene.

4. Rødel (*Alnus glutinosa*), som her vokser langs med søbredden, er en udpræget fugtigbundsart, der kan vokse i områder, hvor rødderne er dækket af vand i længere perioder (ellesumpe), da den har luftkanaler og derved kan få luft ned til rødderne. Bladene er karakteristiske ved, at de ikke er tilspidsede, men indbugtede for enden af bladet. Rødel hører til birkefamilien, og ligesom hos birk, hassel og avnbøg sidder hanblomsterne i rakler. Frugterne ligner små kogler. De dannes om efteråret, og frøene modner i løbet af vinteren. Først om foråret åbner koglerne sig, og frøene spredes. Frøene har en kant af luftfyldt væv som gør dem i stand til at flyde, og dermed spredes med vandløb.

5. Lind er store løvfældende træer med hjerteformede blade. Frugterne er små og sidder i klaser, der øverst har et langt forblad. Der findes to arter af lind i Danmark, **småbladet lind** (*Tilia cordata*) og **storbladet lind** (*Tilia platyphyllos*). Udover bladstørrelsen skelnes de nemmest på, at de unge skud er tæt behårede på storbladet lind. De fleste lind, der plantes i Danmark, er en krydsning mellem de to arter. Den kaldes parklind. Siden middelalderen har lind været plantet som prydræ, og især i baroktiden blev den plantet i haveanlæg. I Hørsholm Slotshave nord for Arboretet ses en smuk allé af parklind på stien over voldgraven.

6. Birk er let genkendelig på den sort-hvide stamme. Der findes to arter i Danmark, **vortebirk** (*Betula pendula*) (**6a**) og **dunbirk** (*Betula pubescens*) (**6b**). Navnene hentyder til, at på de helt unge kviste har dunbirk små hår, mens vortebirk er tæt besat med vorter. Dunbirk kan angribes af en svamp der inficerer knopperne og danner heksekoste, mens vortebirk næsten aldrig har heksekoste. Birk er udprægede pionertræer, dvs. det er de første træer, der etablerer sig på et ryddet område. Det er typisk for pionertræer, at de sætter mange frø, og en middel-stor birk kan årligt producere ca. 30 mio. frø.

7. Skovfyr (*Pinus sylvestris*) er det eneste hjemmehørende store nåltræ i Danmark. De sidste vildtvoksende skovfyr blev udryddet omkring år 1800, og det meste skovfyr, der vokser i Danmark i dag, stammer fra importeret frø. Inden skovfyr uddøde, blev nogle af de allersidste småplanter gravet op og plantet omkring gårde på Læsø. Bangsbo-fyrren, der nok er den mest kendte, stammer muligvis fra den oprindelige danske skovfyr.

Træet der ses her, og som er afbilledet på forsiden, er en efterkommer af Bangsbo-fyrren.

8. Hassel (*Corylus avellana*) er en busk, dvs. at den har flere stammer. Den fornyer sig ved at sætte nye stammer. Allerede i stenalderen skar man hasselbuske ned, brugte de lange tynde stammer og ventede på at buskene skulle sætte nye. Det er det, man kalder stævnings-skov-brug, og det var sandsynligvis de første skovbrugsform i Danmark. Rødel kan dyrkes på tilsvarende måde. Hassel blomstrer i det tidlige forår inden løvspring. Hanblomsterne sidder i 3-6 cm lange rakler. Hunblomsterne sidder i små grønne knopper over hanraklerne. Når de blomstrer, ses de bittesmå røde støvfang.

9. Ask (*Fraxinus excelsior*) er et højt, slankt træ. Bladene er sammensatte, og hvert blad består af 9-15 småblade. Blomsterne kan både være hanlige, hunlige og tvekönnede. Han- og hunblomster kan enten sidde sammen (enbo) eller på hvert sit træ (tvebo). I skovbruget foretrækker man hantræer, der vokser hurtigere, da de ikke skal bruge energi på at danne frugter. I gamle dage brugte man bladene fra ask og elm til husdyrfoder. Derfor ser man ofte de to arter plantet på kirkegårde, fordi folk i urolige tider søgte tilflugt i kirken, mens dyrene blev samlet på kirkegården.

10. Avnbøg (*Carpinus betulus*) er trods navnet ikke beslægtet med bøg. Den hører ligesom hassel til birkefamilien. Bladene kan minde om bøgens, men de har savtakede kanter. Frugterne sidder i klaser og har en karakteristisk trefliget vinge. Avnbøgen har det hårdeste og mest slidstærke ved af alle danske træer.

11. Kristtorn (*Ilex aquifolium*) er det eneste stedsegrønne løvtræ i Norden. I Danmark findes den kun vildtvoksende vest for Storebælt. Bladene har kraftige spidser. Ifølge legenden var Jesu tornekrone lavet af kristtorn, og blodet fra hans pande farvede bærrerne røde.

12. Benved (*Eonymus europaeus*) er et lille træ, der bedst kendes på de grønne, kantede grene og lyserøde frugter med orange frø. Den forekommer i ege- og askeskove på næringsrig jord.

13. Eg er Danmarks nationaltræ. Den kendes lettest på de lappede blade og den furede stamme. Der er to hjemmehørende arter af eg i Danmark, stilkeg og vintereg. Stilkeg (*Quercus robur*), som er den langt almindeligste, kendes på, at frugterne er stilkede. De to arter krydser, og afkommet har blandede karaktertræk. Formen på et egetræ er meget varierende. I skove er ege ranke med næsten grenfri stamme og smal krone, mens fritstående ege oftest har kort stamme og bred krone ("sparekasseege"). Siden vikingetiden har egetræ været det foretrukne til skibsbygning. Til de største krigsskibe, lineskibene, gik der mere end 2000 store ege til at bygge et enkelt skib. Rovdriften på eg og andre løvtræer førte til, at de danske skove stort set var forsvundet omkring år 1800.

14. Bøg (*Fagus sylvatica*) er et stort skovtræ, op til 40 m højt. Bladene er ovale og helrandede med bølget kant. Barken er grå og glat. Bøg er løvfældende, men på unge træer og hække bliver de visne blade siddende om vinteren. Den hører ligesom eg til skålfrugtfamilien. Frugten er en 3-4-lappet pigget skål med 1-3 brune, spiselige frø (bog). Den vokser de fleste steder i landet, dog ikke langs kysterne i Vest- og Nordjylland. Lige foran den store bøg vokser en kroget, såkaldt vrang bøg. Vrang bøge er almindelige bøgetræer men de har en genetisk defekt, som giver det specielle udseende.

15. Navr (*Acer campestre*) og **spidsløn** (*Acer platanoides*) hører til lønfamilien, der også omfatter ahorn. Mens de to første er hjemmehørende i Danmark, kommer ahorn fra Mellem- og Sydeuropa hvorfra den blev indført i 1600-tallet. Familien kendes på de håndlappede blade og vingede frugter. Bladene hos navr er mindre og mere butte end hos de to andre arter.

16. Ene (*Juniperus communis*) er en af de arter, der har været her længst. Mens de andre arter under sidste istid igen rykkede sydpå, overlevede ene sandsynligvis i Vestjylland. Den er nøjsom og hårdfør og tåler både vind og frost. Dog kræver den lys og trives bedst i lysåbne skove og på heder. Nåle og bær er aromatiske og har været anvendt til røgning, som duftspredere, i medicin og som krydderi i madlavning og snaps. Den findes også i Grønland, hvor den er det eneste naturligt forekommende nåltræ.

